

Constitutional and legal status of internally displaced persons: social rights and problems of their provision

Конституційно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб: соціальні права та проблеми їх забезпечення

Larysa Nalyvaiko, Maxym Romanov

Key words:

constitutionally-legal status, inwardly moved person, social rights, realization of rights.

Ключові слова:

конституційно-правовий статус, внутрішньо переміщена особа, соціальні права, реалізація прав.

Актуальність цієї тематики обґрунтовується гострою необхідністю приділення додаткової уваги статусу внутрішньо переміщених осіб у контексті забезпечення їхніх соціальних прав. Таке явище має місце через термінове переселення з тимчасово окупованих територій Луганської та Донецької областей, а також Автономної Республіки Крим, громадян України та інших осіб, що перебувають на території нашої держави на законних підставах і проживали у вказаних адміністративних одиницях.

Невирішеність та не врегульованість багатьох проблем, з огляду на кількість внутрішньо переміщених осіб, яка станом на лютий 2017 р., сягнула позначки у 1 628 000 осіб акцентує на необхідності їх негайного врегулювання¹. Разом із тим ще одним елементом актуальності виступає вагомість та значимість забезпечення соціальних прав, як для будь-якого члена суспільства загалом, так і для внутрішньо переміщеної особи зокрема.

Стан розробленості. Проблеми внутрішньо переміщених осіб неодноразово ставали об'єктом наукових розвідок, як вітчизняних, так і зарубіжних правників, серед яких: М. Байматуров, І. Гожій, Я. Грабова, І. Козинець, О. Кхасрві, М. Малиха, А. Монаєнко, Ю. Мартинюк, Б. Піроцький, М. Сірант, Н. Тищенко, Л. Шестак, а також багато інших.

Метою статті є дослідження рівня забезпеченості соціальних прав внутрішньо переміщених осіб в Україні у контексті забезпечення конституційно-правового статусу внутрішньо переміщеної особи в нашій державі.

Поставлена мета зумовила необхідність розв'язання ряду дослідницьких завдань, серед яких, зокрема: дослідження поняття соціальних прав, спираючись на результати попередніх досліджень науковців; аналіз чинної нормативно-правової бази, що регламентує конституційно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні; проведення соціологічного дослідження щодо рівня обізнаності громадянами України у вказаній проблемі та підбиття підсумків, що можуть допомогти у вирішенні проблем, які утворились.

Об'єктом цього дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у процесі утвердження конституційно-правового статусу внутрішньо переміщеної особи.

Предметом дослідження є проблеми реалізації соціальних прав внутрішньо переміщеними особами.

Виклад основного матеріалу. Україна, проголосивши себе правовою та соціальною державою, має здійснювати повний комплекс заходів щодо утвердження, укріплення та розвитку регламентованих положень, а зважаючи на те, що за допомогою системи соціальних прав реалізується соціальна функція держави, цей комплекс проблем у світлі останніх подій потребує їхнього негайного вирішення.

А з-поміж усього іншого, зважаючи на те, що соціальними, спираючись на позицію Ж. Пустовіт, викладену в «Юридичній енциклопедії» за загальною редакцією Ю. Шемшученка, є права людини і громадянина у соціальній сфері, що полягають у набутті соціальних благ, володінні, користуванні й розпоряджанні ними та їхньому захисті або вчиненні певних дій у цій сфері².

¹ Фундація. 101 – В Україні зменшилась кількість вимушених переселенців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.foundation101.org/news/20170301>.

² Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.». – Т. 5: П–С. – 2003. – 736 с.

Окрім цього, Основний Закон надає певний перелік соціальних прав, якими володіють громадяни України та особи без громадянства, що перебувають на території нашої держави на законних підставах. До них, зокрема, належать права: на працю (ст. 43), на соціальний захист (ст. 46), на житло (ст. 47), на достатній життєвий рівень (ст. 48), на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49), а також деякі інші права³.

Вбачаючи певні об'єктивні обставини та спираючись на результати дослідження «Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні та послуг для них», яке проводилося у січні 2015 р. МГО «Соціальні ініціативи з охорони праці та здоров'я», першочерговими потребами вказаних осіб є: фінансова (потреба у працевлаштуванні) – 69,5%; гуманітарна (їжа та одяг) – 65,7%; житлова – 62,8%; медична – 49,8%; соціальна – 13,5%; психологічна – 11%; юридична – 11%; культурна – 7,3%; політична – 6,2%⁴.

Таким чином, зважаючи на проаналізовані дані, належить, на жаль, констатувати той факт, що в Україні станом на 2015 р. конституційне право на працю, соціальний захист, житло, достатній життєвий рівень та охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування було забезпечено на доволі низькому рівні, про що свідчать наведені вище результати соціологічного дослідження.

Окрім вищезазначеного належить акцентувати на проведеному протягом листопада 2017 р. авторському соціологічному дослідженні «Рівень обізнаності щодо проблем правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні».

У процесі проведеного дослідження було опитано близько 500 осіб (студентів, викладачів та співробітників) таких вищих навчальних закладів, як: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Національна академія внутрішніх справ, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Львівський національний університет імені Івана Франка, Львівський державний університет внутрішніх справ, Харківський національний університет імені Василя Каразіна, Національний університет «Одеська юридична академія».

У свою чергу, не претендуючи на повноту об'єктивності, але враховуючи результати проведеного дослідження, належить презентувати такі результати: в процесі дослідження з'ясувалось, що 38,3% опитаних вважають, що на сьогодні в Україні наявності більше 1,5 млн внутрішньо переміщених осіб, а на противагу 8,5% обирають варіант із найменшою цифрою таких осіб – 50 тис.; на думку 66% респондентів, найбільші труднощі виникають із реалізацією соціальних прав, а найменші – трудових прав, що визначено опитаними у розмірі 5%. Окрім вказаних, наявні також і інші варіанти, а саме: 21,3% – політичні та 8% – група особистих прав; серед органів та організацій, що найбільш ефективно можуть вирішувати проблеми внутрішньо переміщених осіб цифри розподілились таким чином: 36,2% – Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб; 25,5% – органи місцевого самоврядування; по 14,9% голосів опитаних отримали громадські об'єднання та організації, а також обласні державні адміністрації; найменший результат, на думку опитаної спільноти, наявний у Верховної Ради України, що становить 8,5%; лише 4% опитаних відзначають, що права внутрішньо переміщених осіб в Україні забезпечені повною мірою, в свою чергу 47,8% вважають, що останні забезпечені частково, а 37% констатували, що права забезпечені не повною мірою, а 10,6% взагалі вважають, що права вказаних осіб в Україні не забезпечені.

Тобто проведене дослідження акцентує не лише на низькому рівні забезпеченості прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, а й загалом ставить питання про обізнаність громадян України в такій проблемі.

Разом із тим належить акцентувати на тому, що Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII⁵ дублює положення Конституції України та профільні, в цьому аспекті нормативно-правові акти, а не пропонує нові механізми забезпечення відповідних прав у ситуації, що склалась.

³ Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 2-го скликання від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.

⁴ Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні та послуг для них [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lhsi.org.ua/images/2015/Doslidzhennya_VPO_LHSI2015.pdf.

⁵ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» Верховна Рада України : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.

Так, зокрема, у п. 1 ст. 7 відповідного документу наведено таке положення: «Для взятої на облік внутрішньо переміщеної особи реалізація прав на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, на отримання соціальних послуг здійснюється відповідно до законодавства України», що має на меті створення механізму зрівняння в правах внутрішньо переміщених осіб, та інших громадян України, що не змінювали місця проживання.

Разом із тим належить акцентувати окремо на реалізації права на соціальний захист, а також достатній життєвий рівень, які можуть бути забезпечені та реалізовані в результаті регулярних грошових виплат.

У законодавстві наведені чіткі умови щодо отримання громадянами виплат чи компенсацій із тих чи інших причин, але неможливість отримання кількох виплат одразу та граничні суми отримання виплат на конкретну сім'ю не дають змоги внутрішньо переміщеним особам відчувати себе повною мірою забезпеченими.

Так, станом на сьогодні існує ряд виплат, що доступні для отримання внутрішньо переміщеними особами, а саме: щомісячна грошова допомога, житлова субсидія та право на безплатне і пільгове житло.

Варто зауважити, що отримувати кілька видів виплат чи допомог одній особі не є можливим, а у разі, якщо різні види виплат вимагатимуть для себе різні члени однієї родини, існує чітко встановлена гранична сума на одну сім'ю, яка, на жаль, не покриває реальних витрат громадян.

Наприклад, вказані особи мають право на отримання щомісячної грошової допомоги від держави, яка становить:

- для непрацездатних осіб (пенсіонерів, дітей) – 884 грн. на одну людину (члена сім'ї);
- для інвалідів – прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність (в 2016 р. – 1074 грн.);
- для працездатних осіб – 442 грн. на одну людину (члена сім'ї).

При цьому загальна сума допомоги на сім'ю, яку розраховують як суму розмірів допомоги на кожного члена сім'ї, не може перевищувати 2 400 грн. Період виплати щомісячної грошової допомоги не перевищує 6 місяців. Після закінчення цього терміну необхідно заново подавати заяву, де вказати про відсутність змін, що впливають на призначення грошової допомоги⁶.

Висновок. Отже, на підставі проаналізованих підходів та поглядів на проблеми забезпечення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб, поглядів авторитетних вчених, що займаються пошуком розв'язання акцентованих авторами питань, результатів соціологічного дослідження «Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні та послуг для них», результатів власного соціологічного опитування «Рівень обізнаності щодо проблем правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні», аналізу окремих положень профільного, в цьому аспекті нормативно-правового акта – Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII», а також дослідження розмірів грошових виплат та умов їх отримання, передбачених чинним законодавством, можна дійти висновку про те, що на сьогодні правове забезпечення інституту соціальних прав і свобод внутрішньо переміщених осіб потребує додаткового удосконалення та розробки положень, що відповідають сучасним реаліям, а разом із тим – додаткового наукового осмислення механізму отримання тих чи інших соціальних благ (в аспекті реалізації своїх соціальних прав), а також розширення списку останніх та спрощення механізму їх отримання, з метою зрівняння у правах зі звичайними громадянами, осіб, що були вимушено переміщені всередині держави.

Анотація

У статті проаналізовано основні проблеми забезпечення конституційно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб у контексті реалізації їх соціальних прав. Досліджено основні проблеми, що виникають під час їх реалізації. Аргументовано висновки з рекомендаціями щодо оптимізації вказаного статусу та вирішення відповідних проблем.

⁶ Пільги для внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/benefits.pdf>.

Summary

In the article the basic problems of providing of constitutionally-right status of the inwardly moved persons are analysed in the context of realization of them social rights. Basic barriers and complications that arise up during their realization are investigational. Conclusions are argued with recommendations in relation to optimization of the indicated status and settlement of corresponding problems.

Використана література:

1. Фундація. 101 – В Україні зменшилась кількість вимушених переселенців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.foundation101.org/news/20170301>.
2. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.». – Т. 5: П–С. – 2003. – 736 с.
3. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 2-го скликання від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
4. Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні та послуг для них [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lhsi.org.ua/images/2015/Doslidzhennya_VPO_LHSI2015.pdf.
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
6. Пільги для внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/benefits.pdf>.

Larysa Nalyvaiko,

*Vice-rector of Dnipropetrovsk state university of internal Affairs
Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
academician of the Academy of sciences of higher education of Ukraine*

Maxym Romanov,

*5th year student, correspondence faculty № 1
Yaroslav Mudryi national law university
member of All-Ukrainian public organization
“Association of Ukrainian Lawyers”*